

Dorota Mantey

Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych,
Zakład Geografii Miast i Organizacji Przestrzennej
e-mail: d.mantey@uw.edu.pl

**STREFA PODMIEJSKA JAKO PRZESTRZEŃ REKREACJI
I TURYSTYKI Z PERSPEKTYWY MIESZKAŃCÓW DWÓCH
WARSZAWSKICH OSIEDLI: BRÓDNO I MIASTECZKA WILANÓW**

**The suburban zone as an area of recreation and tourism from
the perspective of the residents of two Warsaw housing estates:
Bródno and Miasteczko Wilanów**

Słowa kluczowe: rekreacja, turystyka, strefa podmiejska, Obszar Metropolitalny
Warszawy

Key words: recreation, tourism, suburban zone, Warsaw Metropolitan Area

WPROWADZENIE

W literaturze przedmiotu istnieje szereg różnych definicji turystyki. Wszystkie one jednak zgodnie podkreślają, że cechą turystyki jest podróż i związana z nią dobrowolna czasowa zmiana miejsca pobytu, a także pobyt w miejscu nie będącym miejscem stałego zamieszkania. Cele podróży mogą być różne, choć większość autorów wyklucza cel zarobkowy. Wiele definicji sprowadza turystykę jedynie do wyjazdów związanych z aktywnością czasu wolnego (Durydiwka 2012).

Rekreacja, będąca odpowiedzią na rosnące znaczenie czasu wolnego oraz nasilające się procesy technicyzacji i urbanizacji, to „wszelkie akceptowane społecznie formy ludzkiej aktywności, mające miejsce w czasie wolnym, podejmowane dobrowolnie, bezinteresownie i dla przyjemności, służące odnowie i umacnianiu sił człowieka, jego innej od codziennej, aktywnej i różnorodnej samorealizacji o cechach zabawy, realizowanej indywidualnie, w grupach, lub występującej jako zjawisko globalne” (Dąbrowski 2006, s. 37). Do form rekreacji zalicza się m.in. rekreację ruchową, która wymaga przestrzeni o określonych walorach bądź wyspecjalizowanych obiektów, oraz ruch turystyczny. Określeniem równoznacznym rekreacji jest wypoczynek (Durydiwka 2012). W odróżnieniu od turystyki, ani rekreacja, ani wypoczynek nie muszą się wiązać ze zmianą miejsca pobytu.

Niniejszy artykuł poświęcony jest roli strefy podmiejskiej jako przestrzeni zarówno rekreacji, jak i recepcji ruchu turystycznego.

Obszarem o ogromnym potencjale rekreacyjnym są strefy podmiejskie, które stanowią naturalne „przedłużenie” miast. Funkcje rekreacyjne strefy podmiejskiej można rozpatrywać w dwóch skalach przestrzennych: lokalnej i regionalnej (a niekiedy również ponadregionalnej). W pierwszym przypadku walory miejscowości podmiejskich wykorzystywane są głównie przez okoliczną ludność, w drugim zaś również przez mieszkańców metropolii i ogólnie całego regionu miejskiego, przy czym ci drudzy z uroków strefy podmiejskiej korzystają najczęściej w weekendy bądź święta, a uwarunkowane jest to większą ilością wolnego czasu (rekreacja bądź turystyka weekendowa). Zlokalizowane wokół miast tereny atrakcyjne przyrodniczo są ważnym elementem, na którym można budować więzi funkcjonalne pomiędzy metropolią a jej zapleczem. W dobie metropolizacji, która odpowiada za osłabienie związków pomiędzy miastem a jego regionem funkcjonalnym na rzecz zacieśniania współpracy z innymi, często odległymi ośrodkami metropolitalnymi (Markowski, Marszał 2006), turystyka weekendowa może pełnić rolę czynnika spajającego obszar metropolitalny.

Wypoczynek codzienny bądź weekendowy wymagający otwartej przestrzeni wiąże się często z koniecznością wyjazdów poza miasto. Wyjazdy te stanowiły i nadal stanowią charakterystyczny składnik życia mieszkańców miast (Faracik 2007). Nie są one niczym nowym. Już w okresie międzywojennym rozwijały się miejscowości letniskowe wokół dużych ośrodków miejskich, szczególnie w pobliżu linii kolejowych (Wojciechowska 2009). Do takich miejscowości należały podwarszawskie: Zalesie Górne, Milanówek, Podkowa Leśna czy Konstancin-Jeziorna. Obecnie brakuje badań nad rozwojem funkcji turystycznych wokół stolicy. Intensywne badania w tym zakresie były prowadzone w latach 60-80' ubiegłego wieku (Faracik 2006), zaś w latach 90' A. Kowalczyk (1990a, 1990b) dokonał szczegółowej analizy zjawiska tzw. drugich domów wokół Warszawy. Współcześnie większość opracowań poświęconych regionom miejskim dotyczy chaotycznego rozwoju funkcji mieszkaniowych, a także skutków społecznych zjawiska *urban sprawl* (m.in. Gutry-Korycka 2005; Mantey 2011; Kajdanek 2011, 2012). Żywiolowa suburbanizacja, choć kojarzona głównie z rozrostem funkcji mieszkaniowych, nie pozostaje bez wpływu również na możliwości rozwoju turystyki i rekreacji. Skutkuje bowiem utratą potencjalnych terenów rekreacyjnych oraz terenów perspektywicznych pod budowę infrastruktury rekreacyjnej (Degórska 2012). Zmiany te są do pewnego stopnia pochodną niedostatecznie jak dotąd wykorzystywanego otoczenia miast do rozwoju rekreacji oraz turystyki weekendowej. Niewykorzystany potencjał wynika nie tylko z braków infrastrukturalnych oraz kierunków rozwoju, jakie obierają poszczególne gminy podmiejskie, ale również z potrzeb i zwyczajów mieszkańców miast w zakresie form i miejsca spędzania czasu wolnego.

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, jaką rolę dla mieszkańców dwóch warszawskich osiedli odgrywa strefa podmiejska jako przestrzeń rekreacji oraz tu-

rystyki. W badaniach zastosowano analizę porównawczą, stąd osiedla, na których przeprowadzono badania różnią się od siebie przede wszystkim pod względem społecznym. Autorka wychodzi z założenia, że podstawą do weryfikacji relacji funkcjonalnych pomiędzy Warszawą a jej strefą podmiejską opartych na rekreacji i turystyce jest diagnoza dotychczasowych przyzwyczajzeń, potrzeb oraz percepcji strefy podmiejskiej jako przestrzeni spędzania czasu wolnego przez mieszkańców stolicy. Rola strefy podmiejskiej w zaspokajaniu potrzeb związanych z rekreacją i turystyką przedstawiona zostanie wyłącznie z perspektyw mieszkańców dwóch warszawskich osiedli, z pominięciem mieszkańców strefy podmiejskiej. Wprawdzie z zaprezentowanych badań nie można wyciągać wniosków dotyczących ogółu mieszkańców Warszawy, niemniej jednak mogą one stanowić przesłankę do sformułowania pewnych uogólnień.

STREFA PODMIEJSKA A REKREACJA I TURYSTYKA

S. Liszewski (1987a) mianem strefy podmiejskiej określa przestrzeń o zróżnicowanym charakterze zagospodarowania, nieustabilizowaną fizjonomicznie, funkcjonalnie i demograficznie, przylegającą do terenów zainwestowanych miasta centralnego, składająca się ze wsi, miast i osad. Dokonując przeglądu różnorodnych definicji strefy podmiejskiej, można zidentyfikować zestaw cech, które pomimo ogromnego zróżnicowania wewnętrznego strefy, decydują o jej specyfice. Zdaniem K. Dziewońskiego (1987), strefę podmiejską charakteryzuje fakt, iż zjawiska w niej zachodzące są indukowane sąsiedztwem miasta i jego przemianami i jednocześnie zjawisk tych nie można zaobserwować na obszarach typowo wiejskich. Podstawą tworzących się i zmieniających struktur przestrzennych strefy są linie komunikacyjne. W ujęciu funkcjonalnym (w odróżnieniu od nurtu strukturalnego definiowania strefy podmiejskiej), tereny te tworzą z miastem jeden system i są integralną częścią organizmu miejskiego; rozwijają się dzięki wpływowi miasta i spełniają określone funkcje, bez których miasta nie mogłyby się rozwijać należycie lub nawet istnieć (Straszewicz 1985). S. Liszewski (1987a) zalicza do nich funkcję rolniczą, wypoczynkową, mieszkaniową, komunalną, komunikacyjną, przemysłową, uzdrowską, sportową i naukową. Liczba i charakter funkcji są uzależnione od stadium rozwoju i struktury funkcjonalnej miasta, które tworzy strefę podmiejską, a które ona uzupełnia. Jedną z wymienionych funkcji jest funkcja wypoczynkowa i rekreacyjna, która jednak wraz z ekspansją funkcji mieszkaniowej na tereny przylegające bezpośrednio do miast, ulega przesunięciu na tereny coraz bardziej odległe, zaś osadnictwo turystyczne (letniskowe) w okolicach dużych miast staje się etapem w procesie urbanizacji terenów podmiejskich. Dowodzą tego badania prowadzone w strefach podmiejskich wielu miast: Moskwy, Pragi, Łodzi czy Warszawy (Vedenin i in. 1976; Fialová 2000b; Liszewski 1987b; Matczak 1987; Kowalczyk 1993; wszystkie pozycje za: Durydiwka 2012).

Z racji ekspansji funkcji turystycznej i rekreacyjnej na tereny coraz bardziej oddalone od miasta centralnego, zjawisko to należałoby rozpatrywać raczej w kontekście obszarów metropolitalnych, które definiowane są przez pryzmat integracji funkcjonalnej, nie zaś ciągłości zagospodarowania. T. Markowski i T. Marszał (2006) zwracają uwagę m.in. na to, iż obszar metropolitalny jest układem osadniczym obejmującym strefę o znacznym bezpośrednim zasięgu codziennego oddziaływania (miejsca pracy i zamieszkania) oraz tereny potencjalnych możliwości rozwojowych, o dużej skali wewnętrznej integracji funkcjonalnej (silnych powiązaniach funkcjonalnych), z dobrze rozwiniętą siecią transportową. W *Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego 2014-2020+* (2015) gminy, które zadeklarowały ścisłą współpracę przy realizacji wspólnych inwestycji określane są mianem obszaru funkcjonalnego, którego granice zawierają się w obszarze metropolitalnym (ryc. 1.). Obydwa terminy częściej stosowane są jednak w oficjalnych dokumentach strategicznych i planistycznych, podczas gdy przeciętny mieszkaniec raczej używa określenia strefa podmiejska. W związku z powyższym w badaniach ankietowych opisanych w niniejszym artykule respondentów pytano o strefę podmiejską, nie delimitując jej zasięgu i pozostawiając ankietowanym swobodę w interpretacji tego pojęcia. Za ważniejsze uznano bowiem samą identyfikację zjawiska niż jego precyzyjną lokalizację w przestrzeni wokółmiejskiej. Strefa podmiejska w niniejszym artykule rozumiana będzie zatem – zgodnie z ujęciem geografii turystyki – jako obszar położony wokół miasta, którego podstawową funkcją jest funkcja wypoczynku codziennego i weekendowego, bez noclegów lub z ograniczoną ich liczbą (Faracik 2006).

Funkcja wypoczynkowa jest jedną z podstawowych funkcji pełnionych przez strefy podmiejskie, a pojawienie się obszarów wypoczynkowych oraz budowa obiektów letniskowych wokół dużych miast w XIX w. stanowiło w niektórych przypadkach załazek tworzącej się w późniejszym okresie strefy podmiejskiej (Faracik 2007). Panuje przekonanie, że do realizacji potrzeb codziennego i weekendowego wypoczynku mieszkańców miast oraz całego regionu miejskiego najbardziej predestynowane są właśnie tereny rekreacyjne strefy podmiejskiej (Poniży 2010). Z czasem z grupy ludności czasowo wypoczywającej w strefie wyodrębniają się jej mieszkańcy – najczęściej emeryci i renciści, poszukujących lepszych warunków życia (Dziewoński, 1987). Strefa podmiejska jest ważnym obszarem turystyki i rekreacji z uwagi na wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz obecność terenów otwartych. Wody powierzchniowe oraz lasy i tereny zadrzewione należą do najatrakcyjniejszych dla rekreacji, szczególnie dla osób zamieszkujących tereny o intensywnej zabudowie miejskiej (Iwicki 2002). Walory strefy podnosi też niższa niż w mieście intensywność użytkowania ziemi oraz niższa wielofunkcyjność (Dziewoński, 1987). Drugim ważnym czynnikiem sprzyjającym wypoczynkowi w strefie podmiejskiej jest jej niewielka odległość od miejsca zamieszkania, eliminująca konieczność korzystania z noclegu, ograniczająca koszty i czas dojazdu (Poniży 2010).

Ryc. 1. Gminy należące do Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) i Obszaru Metropolitalnego Warszawy (OMW)

Fig. 1. Municipalities belonging to Integrated Territorial Investments (ZIT) and Warsaw Metropolitan Area (OMW)

Źródło (Source): *Diagnoza obszaru metropolitalnego Warszawy. Raport syntetyczny*, Geoprofit Wojciech Dziemianowicz, ECORYS Polska Sp. z o.o., Warszawa 2014.

Wychodząc z założenia, że zarówno turystyka, jak i rekreacja są fragmentami rozległego zjawiska, jakim jest wypoczynek, można przyjąć za B. Królem (1981, 1985), że na obszarach podmiejskich wiodącą funkcją wypoczynkową jest wypoczynek świąteczny (cotygodniowy), zaś uzupełniającą – wypoczynek codzienny (po pracy) dalszego zasięgu (3-5 godzin) oraz wypoczynek sezonowy (doroczny) o charakterze wczasowo-lężniskowym. Szczegółowej analizie prac A. Króla dokonał R. Faracik (2006), który przytacza wyznaczone przez A. Króla (1981, 1985) strefy wykorzystania rekreacyjnego: przymiejską (15-35 minut dojazdu od centrum miasta), podmiejską bliską (do 1 godziny) oraz podmiejską dalszą (do 1,5 godziny). Podstawowym kryterium wydzielenia powyższych stref jest dominujący rodzaj i forma wypoczynku.

Bez względu na odległość od centrum miasta, do najpopularniejszych rodzajów aktywności fizycznej, podejmowanych w strefie podmiejskiej zaliczyć można bieganie, spacerowanie oraz jazdę na rowerze. Z badań strefy podmiejskiej Warszawy wynika jednak, że mieszkańcy są „raczej niezadowoleni” ze stanu technicznego oraz dostępności ścieżek rowerowych i tras spacerowych, których często po prostu nie ma (Mantey 2016a). Brakujące ciągi pieszo-rowerowe oraz szlaki wodne i konne są poważnym utrudnieniem w korzystaniu z walorów przyrodniczych strefy (Solarek 2013). Dodatkowym problemem jest powszechne niedoinformowanie mieszkańców o ofercie rekreacyjnej poszczególnych gmin (Mantey 2016a).

Badania w gminach podmiejskich Legnicy i Wrocławia wskazują na znaczący rozrzut, jeśli chodzi o wyróżniające się w gminach podmiejskich produkty turystyczne. Dla mieszkańców badanych gmin produktem tym najczęściej były walory przyrodnicze i wypoczynkowe (24,2%), nieco rzadziej zaś walory kulturowe oraz infrastruktura turystyczna (w obu przypadkach około 20%), dla turystów i odwiedzających natomiast infrastruktura sportowo-rekreacyjna (33,5% wskazań), a w dalszej kolejności walory kulturowe (29,1%) oraz przyrodnicze i wypoczynkowe (17,5%) (Sołtysik i in. 2016). Może to świadczyć o nieco innych oczekiwaniach obydwu grup, jeśli chodzi o rekreację w przestrzeni podmiejskiej. Podczas gdy mieszkańcy bardziej cenią sobie walory okolicy, w której mieszkają, przyjezdni raczej szukają tu odpowiedniej infrastruktury.

REKREACJA W STREFIE PODMIEJSKIEJ W POLITYCE ROZWOJU OBSZARU METROPOLITALNEGO WARSZAWY

Samorządy różnego szczebla zostały wyposażone w szereg instrumentów oddziaływania na sport, turystykę i rekreację. R. Pawlusiński (2005) dzieli je na instrumenty planistyczne, finansowe, organizacyjno-prawne, instytucjonalne oraz informacyjne. Największe znaczenie z punktu widzenia niniejszego artykułu mają narzędzie planistyczne oraz informacyjne, służące zbieraniu i udostępnianiu informacji na temat zasobów i walorów danego obszaru, jak również pozyskiwaniu informacji o potrzebach i zachowaniach mieszkańców. Nadrzędną rolą instrumentów planistycznych, wykorzystywanych przez gminy tworzące strefę podmiejską jest ochrona terenów otwartych, w tym o funkcjach rekreacyjnych, przed ich degradacją bądź zmianą przeznaczenia. Od skutecznej ochrony walorów strefy zależy jej potencjał rekreacyjny dla mieszkańców całego regionu miejskiego.

Rozwój ponadlokalnych funkcji rekreacyjnych wpisuje się w postulat zrównoważonego planowania przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy (OMW). Oprócz działań zapobiegających degradacji środowiska przyrodniczego i chaotycznemu zabudowywaniu terenów otwartych, konieczne wydaje się również stworzenie struktury przestrzennej terenów przyrodniczych całego OMW, m.in. poprzez zwiększenie ogólnodostępnych, uporządkowanych terenów rekreacyjnych, w tym turystyczno-rekreacyjnych szlaków rowerowych (Degórska 2012).

Jednocześnie z badań gmin podwarszawskich wynika, że tereny predestynowane do rozwoju wypoczynku weekendowego są najbardziej narażone na konflikty przestrzenne pomiędzy potrzebami ochrony środowiska i krajobrazu a rozwojem żywiłowej urbanizacji, będącej przejawem realizacji partykularnych interesów właścicieli gruntów oraz deweloperów (Mantey 2016b). Szczególnie narażone na tego typu konflikty są: rejon obrzeży Puszczy Kampinoskiej, rejon Lasów Chojnowskich, rejon Jeziora Zegrzyńskiego, rejon Mazowieckiego Parku Krajobrazowego, rejon Konstancina-Jeziorny (Degórska 2012).

Powyższe potrzeby znajdują swoje potwierdzenie w diagnozie opracowanej w ramach Strategii Rozwoju Obszaru Metropolitalnego Warszawy do roku 2030, z której wynika, że dużym problemem całego obszaru, składającego się z Warszawy oraz 71 okalających ją gmin, są niedomogi w zakresie kształtowania spójnej polityki przestrzennej w całym obszarze metropolitalnym (z uwzględnieniem ochrony terenów zielonych). Ruch turystyczny z kolei analizowany jest niemal wyłącznie z perspektywy Warszawy, która stanowi atrakcyjne miejsce docelowe przyjazdów zarówno dla turystów krajowych, jak i zagranicznych. Strategia za jedną ze słabych stron OMW uznaje niską świadomość i niewielkie wykorzystanie potencjału terenów rekreacyjnych i zieleni (niski poziom udostępnienia terenów, brak spójnej oferty rekreacyjnej, brak dostępności komunikacyjnej terenów zielonych) oraz towarzyszące temu działania promocyjne niskiej jakości). Odpowiedzią na to jest jeden z celów strategicznych rozwoju OMW, który stawia na zintegrowaną i atrakcyjną ofertę spędzania czasu wolnego, wykorzystującą potencjał przyrodniczy i kulturalny OMW (*Strategia Rozwoju...* 2015). Metropolia sieciowa, która ma zastąpić monocentryczny układ osadniczy wymaga m.in. stworzenia spójnych dla całego regionu i kompleksowych produktów turystycznych w postaci ofert wypoczynku weekendowego opartego np. o szlaki pieszo-rowerowe, konne, kajakowe, obejmujące obszar kilku sąsiadujących ze sobą gmin. Tego typu oferty muszą być wspierane rozwiązaniami z zakresu edukacji, informacji i promocji.

Turystyka i rekreacja w regionie miejskim wymaga zintegrowanego podejścia oraz współpracy pomiędzy poszczególnymi gminami, również z metropolią. Gminy w pojedynkę nie są w stanie skutecznie pobudzać ruch turystyczny w regionie. Narzędziem, które ma wymusić taką współpracę, a jednocześnie przełożyć się na silniejsze relacje funkcjonalne pomiędzy miastem a jego strefą podmiejską są Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego (WOF), uruchomione w ramach nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020, które obejmują m.st. Warszawę oraz 39 podwarszawskich gmin. Głównym źródłem finansowania przedsięwzięć inwestycyjnych realizowanych w zakresie Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych będą środki unijne w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego, a także środki własne poszczególnych gmin, stanowiące wkład własny w projektach. Jednym z głównych przedsięwzięć na terenie Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego ma być realizowany w ramach celu „Poprawa jakości przestrzeni” rozwój sieci dróg rowerowych (alokacja środków UE na ten cel ma wynieść 63 848

065 EUR, co oznacza, że jest to najważniejsze spośród wszystkich zaplanowanych przedsięwzięć). Trasy rowerowe pożądane są nie tylko z punktu widzenia budowania systemu transportu niskoemisyjnego, ale również rozwoju turystyki i rekreacji w regionie. W kontekście wspólnych działań, podejmowanych nie tylko w ramach instrumentu ZIT, kluczowe jest postrzeganie przestrzeni WOF jako całości i racjonalne gospodarowanie nią nie w granicach poszczególnych gmin, ale całego obszaru (*Strategia Zintegrowanych...* 2015).

Z uwagi na to, iż strefa podmiejska jest naturalnym obszarem rekreacji dla mieszkańców metropolii, należy oczekiwać, że potrzeba upowszechniania zasobów i walorów rekreacyjnych strefy podmiejskiej wśród mieszkańców Warszawy zostanie potwierdzona w aktualnie obowiązującej Strategii Rozwoju Miasta Stołecznego Warszawy (*Strategia Rozwoju...* 2005), przyjętej przez Radę m.st. Warszawy w 2005 r. Niestety, żaden z celów strategicznych nie nawiązuje do postrzegania strefy podmiejskiej jako naturalnego dla stolicy obszaru turystyki i rekreacji weekendowej. W Strategii eksponuje się jedynie funkcje metropolitalne całego obszaru oraz lepsze powiązania komunikacyjno-transportowe miasta z jego strefą podmiejską. Ilekroć w Strategii mowa o rozwoju turystyki i rekreacji, planowane przedsięwzięcia odnoszą się wyłącznie do miasta w jego granicach administracyjnych. Obecnie trwają prace nad nową strategią rozwoju stolicy (#Warszawa2030), które być może przyniosą pożądane zmiany w zakresie myślenia o funkcjonalnych związkach pomiędzy miastem a jego naturalnym zapleczem w postaci strefy podmiejskiej.

OBSZAR I METODY BADAŃ

Badanie roli strefy podmiejskiej w zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych mieszkańców Warszawy zostało przeprowadzone wśród dorosłych mieszkańców dwóch warszawskich osiedli: Bródna oraz Miasteczka Wilanów. Zastosowano przy tym metodę sondażu ulicznego wśród przechodniów, który odbył się na przełomie czerwca i lipca 2015 r. w godzinach przedpołudniowych oraz wczesno wieczornych, tak aby w próbie mogli znaleźć się zarówno emeryci, jak i osoby pracujące. Przyjęto zasadę, że liczba kobiet w próbie powinna być równa liczbie mężczyzn lub nieznacznie wyższa, jeśli zaś chodzi o wiek, to ok. 30% respondentów powinny stanowić osoby w wieku poprodukcyjnym, zaś 70% w wieku produkcyjnym. Z racji licznych odmów nie udało się jednak w pełni zrealizować powyższych założeń (tab. 1). Poza tym Miasteczko Wilanów zdominowane jest przez osoby pracujące, w tym młode małżeństwa, co uzasadnia zdecydowanie mniejszy udział emerytów w przebadanej próbie. Łącznie w ankiecie wzięło udział 140 mieszkańców osiedla Bródno i 178 mieszkańców osiedla Miasteczko Wilanów.

Osiedla dobrano w taki sposób, aby różniły się one od siebie zarówno pod względem lokalizacji, wieku, typu zabudowy oraz struktury społecznej mieszkań-

Tabela 1. Rozkład próby pod względem płci i wieku
Table 1. Characteristics of the sample regarding sex and age

	Bródno		Miasteczko Wilanów	
	liczba osób (number of people)	udział w próbie (quota of the sample) (%)	liczba osób (number of people)	udział w próbie (quota of the sample) (%)
wiek (age):				
18-25	28	21,1	27	15,2
26-35	37	26,6	62	34,8
36-45	15	10,8	52	29,2
46-55	13	9,4	19	10,7
56-65	13	9,4	15	8,4
powyżej 65 lat (above 65)	33	23,7	3	1,7
płeć (sex):				
kobiety (female)	82	59,0	96	53,9
mężczyźni (male)	57	41,0	82	43,8

Źródło: opracowanie własne

Source: own elaboration

ców. Bródno, należące do warszawskiej prawobrzeżnej dzielnicy Targówek, swój dynamiczny rozwój zapoczątkowało w drugiej połowie lat 60. W latach 70. XX wieku powstały tu osiedla mieszkaniowe z wielkiej płyty: Osiedle Kondratowicza, Osiedle Toruńska oraz Osiedle Wysockiego. Całość stanowi typowe blokowisko z rozległymi powierzchniami terenami zieleni i terenami rekreacyjnymi, wypełniającymi przestrzeń międzyblokową (ryc. 2). Miasteczko Wilanów z kolei jest osiedlem deweloperskim w zabudowie wielorodzinnej, położonym w zachodniej części Wilanowa – lewobrzeżnej dzielnicy Warszawy. Pierwsi mieszkańcy wprowadzili się tu w 2004 r. Szkielet osiedla tworzy siatka ulic z kwartałami zabudowy, które od strony arterii tworzą pierzeje, a od wewnątrz posiadają zielone dziedzińce dla mieszkańców (ryc. 3). Miasteczko Wilanów upodobali sobie przedstawiciele nowej klasy średniej, czyli osoby z wyższym wykształceniem, oceniające swoją sytuację materialną jako średnią, dobrą bądź bardzo dobrą, podczas gdy Bródno jest osiedlem o robotniczych korzeniach, z przewagą osób ze średnim wykształceniem oraz relatywnie gorszą w porównaniu z Miasteczkiem Wilanów sytuacją finansową gospodarstw domowych (ryc. 4, ryc. 5).

Obydwa osiedla mają charakter sypialniowy. Większość mieszkańców dojeżdża z nich do pracy w innych dzielnicach. Choć osiedla różnią się pod względem warunków do rekreacji, oferta atrakcyjnych przestrzeni publicznych i obiektów rekreacyjnych zarówno na Bródnie, jak i w Miasteczku Wilanów ulega systematycznej poprawie.

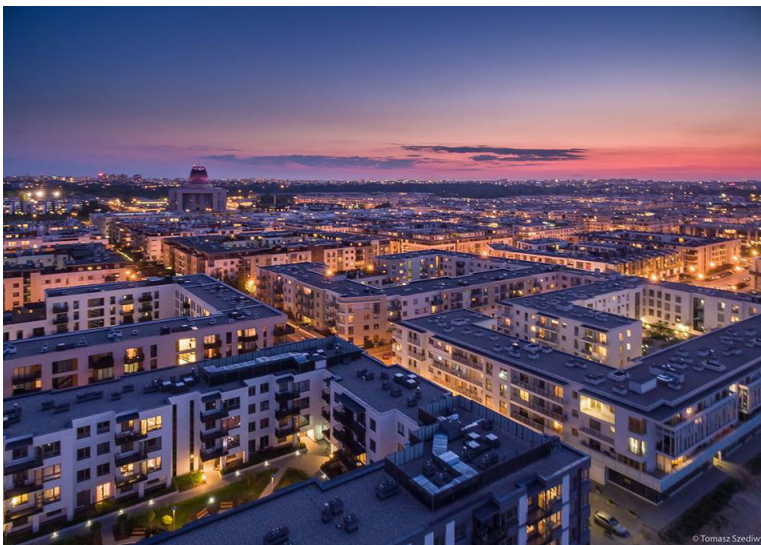

Ryc. 2. Park i przestrzeń międzyblokowa osiedla Bródno

Fig. 2. Park and the space between buildings in Bródno housing estate

Fot. R. Ejsmond, źródło: <http://dronstudio.eu/>

Photo: R. Ejsmond, source: <http://dronstudio.eu/>

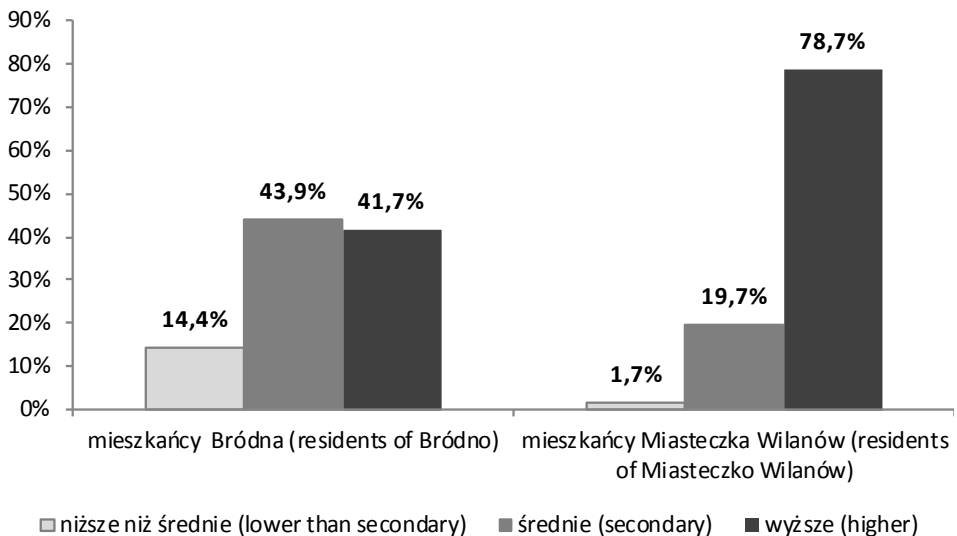

Ryc. 3. Kwartalowa zabudowa osiedla Miasteczko Wilanów

Fig. 3. Quarters of buildings in Miasteczko Wilanów housing estates

Fot. T. Szediwy, źródło: [facebook.com/Wilanowzlotuptaka](https://www.facebook.com/Wilanowzlotuptaka)

Photo: T. Szediwy, source: [facebook.com/Wilanowzlotuptaka](https://www.facebook.com/Wilanowzlotuptaka)

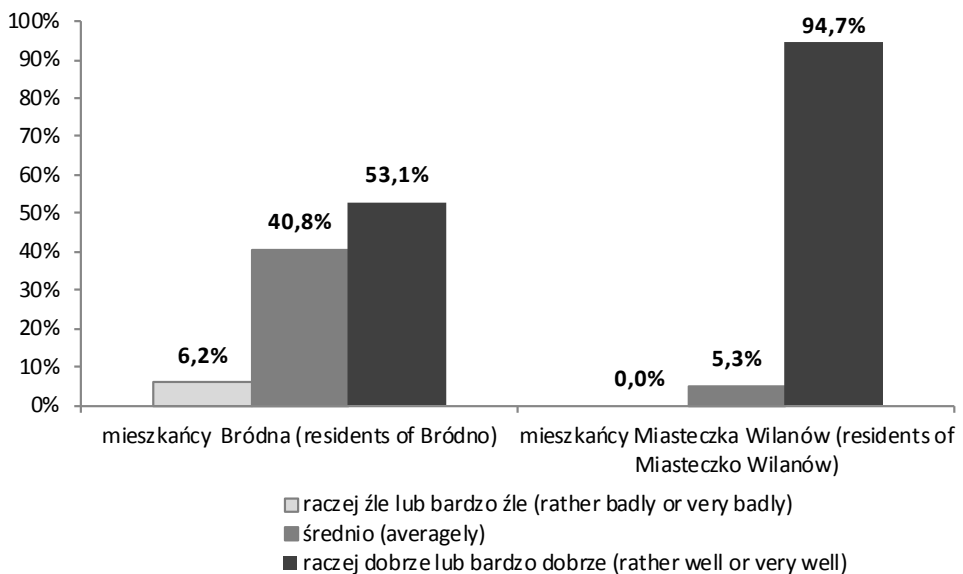

Ryc. 4. Wykształcenie mieszkańców badanych osiedli

Fig. 4. Education of residents of studied housing estates

Źródło: opracowanie własne

Source: own elaboration

Ryc. 5. Jak ogólnie ocenia Pan(i) sytuację materialną Pana(i) gospodarstwa domowego?

Fig. 5. How do you generally assess the financial situation of your household?

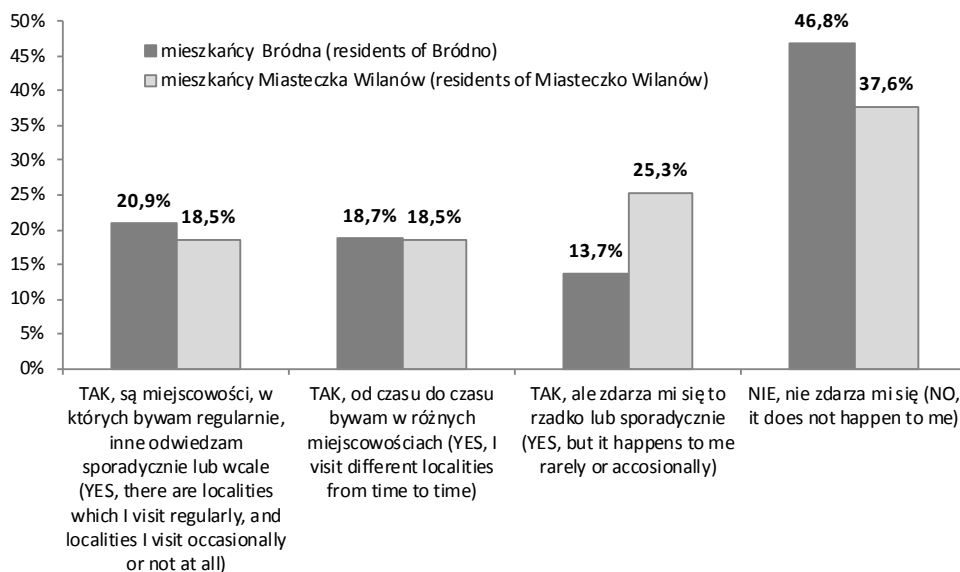
Źródło: opracowanie własne

Source: own elaboration

REKREACJA WARSZAWIAKÓW W STREFIE PODMIEJSKIEJ – WYNIKI BADAŃ

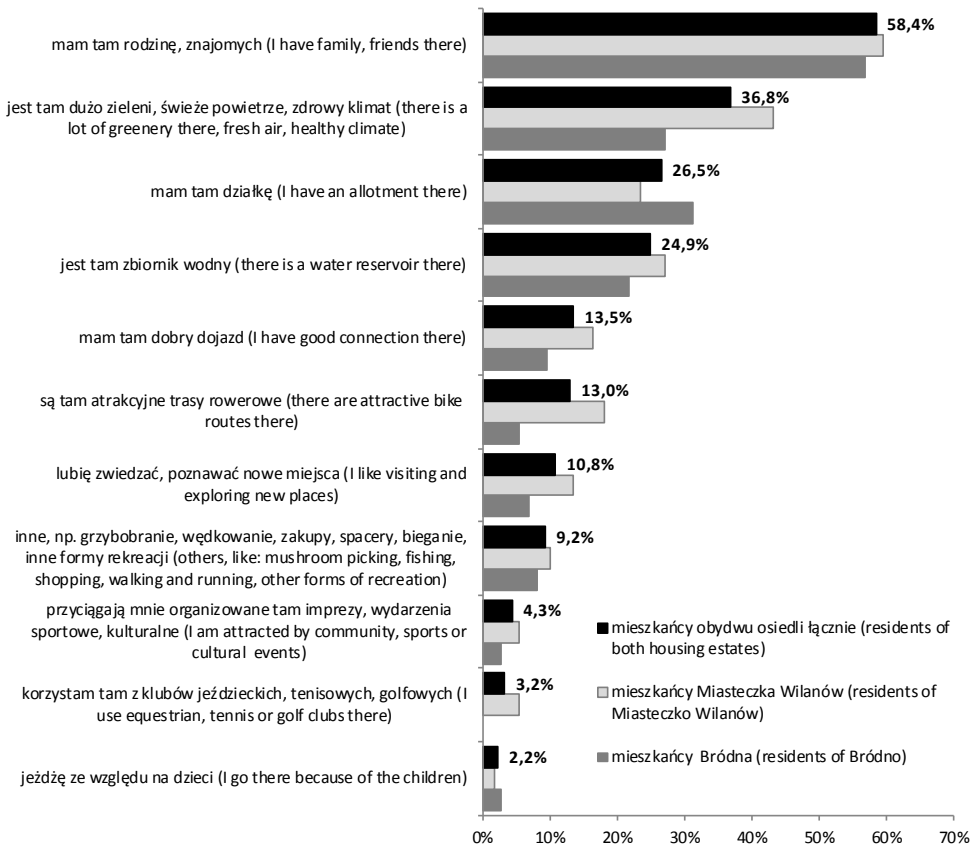
Respondenci w sondażu ulicznym zostali zapytani o to, czy zdarza im się bywać w czasie wolnym w strefie podmiejskiej Warszawy (ryc. 6). 60,5% mieszkańców osiedla Bródno i 62,9% mieszkańców Miasteczka Wilanów zadeklarowało, że im się to nie zdarza, bądź bywają tam rzadko. Co piąty mieszkaniec przyznał, że są miejscowości podwarszawskie, które odwiedza regularnie. Ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych oraz wykształcenie badanych nie różnicują w sposób istotny statystycznie częstotliwości odwiedzania podwarszawskich miejscowości.

Osoby, które bywają w czasie wolnym w strefie podmiejskiej najczęściej odwiedzają tam swoich znajomych / rodzinę (58,4%), a dopiero w dalszej kolejności korzystają ogólnie z walorów przyrodniczych strefy podmiejskiej (36,8%) oraz zbiorników wodnych (24,9%). Okazuje się, że co czwarty badany bywa w strefie podmiejskiej ze względu na działkę, która wciąż jest popularną formą spędzania czasu wolnego, częściej wśród mieszkańców Bródna (31,1%) niż Miasteczka Wilanów (23,4%), których z kolei bardziej przyciąga obecność tras rowerowych, zbiorników wodnych, przestrzeni klubowych typu stadniny koni, pola golfowe, kluby tenisowe. Wyniki te odzwierciedlają różnice w stylu życia mieszkańców obydwu osiedli i sposobie spędzania przez nich czasu wolnego (ryc. 7).

Ryc. 6. Czy zdarza się Panu(i) spędzać swój wolny czas w strefie podmiejskiej Warszawy?
Fig. 6. Does it happen to you to spend your free time in Warsaw suburban zone?

Źródło: opracowanie własne/ Source: own elaboration

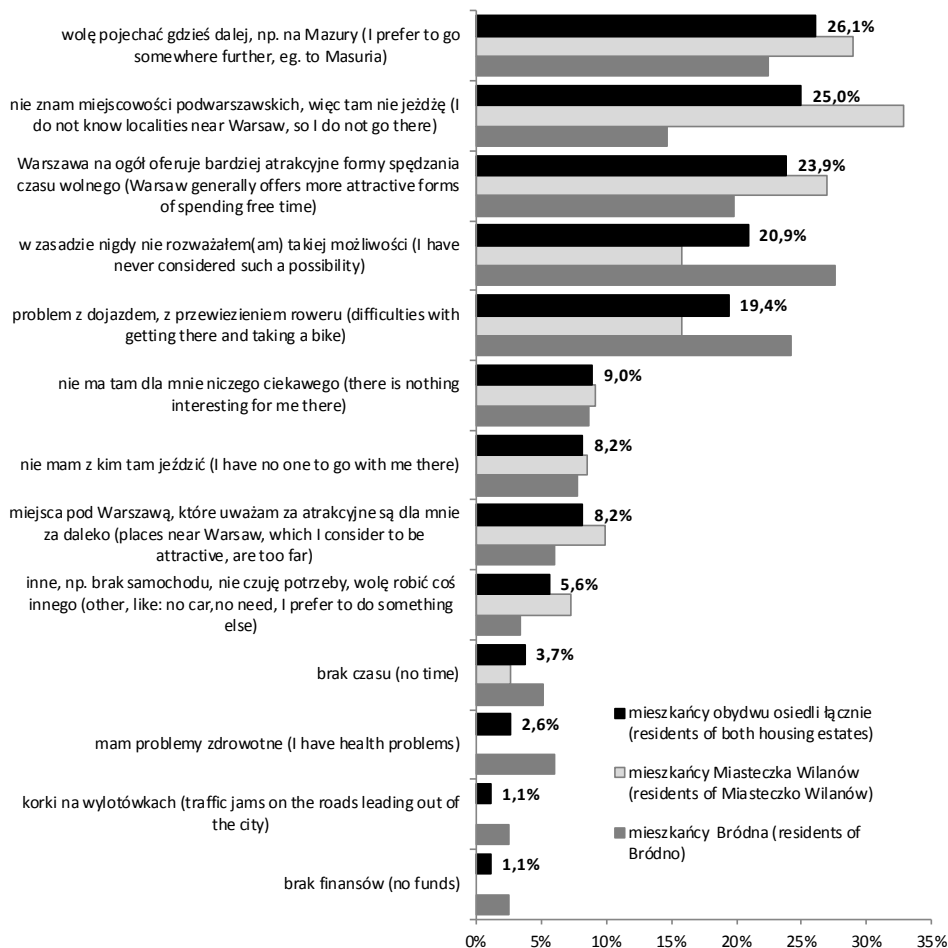

Ryc. 7. Jakie są główne powody tego, że odwiedza Pan(i) te miejscowości / tą miejscowość w czasie wolnym?

Fig. 7. What are the main reasons for visiting these localities / this locality in your free time?

Źródło: opracowanie własne/ Source: own elaboration

Ci, którzy w ogóle nie bywają w miejscowościach podmiejskich w celach rekreacyjnych zostali poproszeni o wskazanie czynników, które zniechęcają ich do odwiedzania podwarszawskich miejscowości (ryc. 8). Najczęściej wymienianym powodem było przekonanie, że tereny bardziej oddalone od Warszawy dają lepsze możliwości wypoczynku (26,1%). Co czwarty respondentów przyznał, że nie zna podwarszawskich miejscowości. Jeśli dodamy do tego tych, którzy w zasadzie nigdy nie rozważali możliwości spędzania czasu wolnego pod miastem (20,9%), to okaże się, że o wyborze miejsca wypoczynku decydują przede wszystkim dotychczasowe przyzwyczajenia, przekonania bądź brak wiedzy na temat walorów podstołecznych gmin. Sporym problemem jest też dojazd i możliwość przewiezienia roweru (19,4%). Stosunkowo liczna grupa badanych (23,9%) swój czas wolny woli spędzać w stolicy, która przyciąga atrakcyjnymi formami rekreacji.

Ryc. 8. Główne powody, które zniechęcają do odwiedzania podwarszawskich miejscowości w czasie wolnym

Fig. 8. The main reasons that discourage visiting localities of Warsaw suburban zone during free time

Źródło: opracowanie własne

Source: own elaboration

Mieszkańcy Bródna jako czynnik zniechęcający do wypoczynku w podwarszawskich miejscowościach najczęściej wskazywali niedocenywanie strefy podmiejskiej jako przestrzeni rekreacji i turystyki oraz problemy z dojazdem i przewiezieniem roweru. Mieszkańcom Miasteczka Wilanów z kolei podwarszawskie miejscowości są raczej nieznanne, wolą bowiem pojechać gdzieś dalej bądź spędzić czas wolny w stolicy. Wprawdzie miejsce pochodzenia mieszkańców obydwu osiedli nie było przedmiotem badania, jednak z innych źródeł wiadomo, że mniej

więcej połowa mieszkańców osiedla Miasteczko Wilanów pochodzi z pobliskiego Konstancina, Stegien, Wilanowa i Ursynowa. Ludzie ci najczęściej korzystają z walorów przyrodniczych Lasu Kabackiego, Powsina oraz ogrodów przy Pałacu w Wilanowie (Dziewięcka 2014), stąd być może nieco gorsza znajomość strefy podmiejskiej wśród mieszkańców tego osiedla. Inna przyczyna może leżeć w znacznie krótszym okresie zamieszkiwania na osiedlu Miasteczko Wilanów (osiedle zdecydowanie młodsze od Bródna).

Mieszkańcy Bródna jako przestrzeń wypoczynku znacznie częściej wybierają osiedlowe przestrzenie publiczne (66,9%), zaś mieszkańcy Miasteczka Wilanów przestrzenie publiczne znajdujące się poza osiedlem (52,5%)¹. Okazuje się, że poziom wykształcenia różnicuje w sposób istotny statystycznie lokalizację odwiedzanych przestrzeni publicznych. Im wyższy poziom wykształcenia, tym większa skłonność do poszukiwania atrakcyjnych przestrzeni publicznych poza osiedlem zamieszkania, a tym samym większa mobilność (tab. 2)².

PODSUMOWANIE

Związki funkcjonalne w obszarze metropolitalnym oparte są na wielokierunkowych przepływach ludzi i kapitału. Dominuje wśród nich kierunek dośrodkowy, związany z koncentracją miejsc pracy w mieście centralnym. Ruch ten może i powinien być równoważony przemieszczeniami odśrodkowymi, związanymi m.in. z potrzebą spędzania czasu wolnego poza miastem, w pobliżu terenów atrakcyjnych przyrodniczo. Jednak, jak wykazały badania przeprowadzone wśród

Tabela 2. Korzystanie z przestrzeni publicznych a wykształcenie

Table 2. The use of public spaces due to education

Z których ogólnodostępnych przestrzeni publicznych korzysta Pan(i) częściej? (Which public spaces do you use more often?)	wykształcenie (education)			Ogółem (total)
	niższe niż średnie (lower than secondary)	średnie (secondary)	wyższe (higher)	
z przestrzeni publicznych znajdujących się na osiedlu (public spaces in the housing estate)	95,7%	60,0%	49,2%	55,9%
z przestrzeni publicznych znajdujących się poza osiedlem (public spaces outside the housing estate)	4,3%	40,0%	50,8%	44,1%

Źródło: opracowanie własne

Source: own elaboration

¹ Różnica istotna statystycznie na mocy testu chi kwadrat: $\chi^2(1, N=316)=11,117, p<0,001$

² Różnica istotna statystycznie na mocy testu chi kwadrat: $\chi^2(2, N=315)=18,935, p<0,001$

mieszkańców dwóch warszawskich osiedli, potencjał umożliwiający rozwój wypoczynku weekendowego w strefie podmiejskiej Warszawy nie jest wykorzystywany w dostatecznym stopniu. Z innych analiz wynika, że funkcja turystyczna i rekreacyjna strefy jest ważna, ale przede wszystkim dla mieszkańców podwarszawskich gmin (Mantey 2016a), którzy woleliby, aby podmiejskie tereny rekreacyjne służyły przede wszystkim lokalnej ludności, a dopiero w dalszej kolejności przyjezdnym (Mantey 2016c). Obawiają się oni, że masowy napływ odwiedzających mógłby wpłynąć negatywnie na jakość życia w ich miejscowości.

Niniejsze badanie uzupełniło dotychczasowy stan wiedzy na temat strefy podmiejskiej jako przestrzeni rekreacji i turystyki o czynniki zachęcające bądź zniechęcające mieszkańców Warszawy do tzw. „wypadów” za miasto. Dla warszawiaków stołeczna strefa podmiejska jest przestrzenią niedostatecznie poznaną bądź kojarzoną z funkcjami innymi niż turystyczna i rekreacyjna. Badania ankietowe wykazały, że wizyty w podwarszawskich miejscowościach służą głównie podtrzymywaniu relacji rodzinnych bądź towarzyskich. Infrastruktura rekreacyjna oraz prywatne przestrzenie klubowe nie stanowią jak dotąd wystarczającej zachęty do tego, aby bywać tam w celach rekreacyjnych i turystycznych. Wprawdzie stopień zamożności oraz przynależność do grupy o określonym statusie społecznym różnicują styl życia, niemniej jednak w przypadku obydwu osiedli rola miejscowości podmiejskich w zaspokajaniu potrzeb związanych z czasem wolnym okazała się ograniczona. Warto podkreślić, że bardziej skłonne do poszukiwania atrakcyjnej przestrzeni rekreacji poza miastem są osoby z wyższym wykształceniem, co warto uwzględnić dobierając skuteczne działania promujące strefę podmiejską.

Analiza dokumentów strategicznych potwierdziła brak podejścia holistycznego w planowaniu całego regionu miejskiego. Warszawa stawia na własne tereny rekreacyjne, nie dostrzegając możliwości, jakie dla rozwoju turystyki i rekreacji stwarza strefa podmiejska. Dużą szansą na wzmocnienie funkcji turystycznej i rekreacyjnej gmin podwarszawskich jest zaplanowana w ramach ZIT budowa systemu ścieżek rowerowych. Warto podkreślić, że dla przyjezdnych stanowią one ważniejszy niż walory przyrodnicze produkt turystyczny (Sołtysik i in. 2016). Ich powstawaniu musi jednak towarzyszyć skuteczna promocja podstołecznej oferty rekreacyjnej, zmiana postaw oraz percepcji strefy podmiejskiej. Aby to osiągnąć, Obszar Metropolitalny Warszawy potrzebuje spójnych i skoordynowanych działań wzmacniających relacje funkcjonalne w regionie.

Literatura

- Dąbrowski A. (red.), 2006, Zarys teorii rekreacji ruchowej, Wydawnictwo ALMAMER WSE, AWF Warszawa, Warszawa.
- Degórska B., 2012, Problemy planowania struktur przyrodniczych Obszaru Metropolitalnego Warszawy związane z żywiołową urbanizacją przestrzeni, MAZOWSZE Studia Regionalne, 10, 89-106.
- Diagnoza obszaru metropolitalnego Warszawy. Raport syntetyczny, Geoprofit Wojciech Dziemianowicz, ECORYS Polska Sp. z o.o., Warszawa 2014.
- Durydiwka M., 2012, Czynniki rozwoju i zróżnicowanie funkcji turystycznej na obszarach wiejskich w Polsce, Uniwersytet Warszawski Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa
- Dziewięcka D., 2014, Mieszkańcy Miasteczka Wilanów to na pewno nie są lemingi. Świadoma, aspirująca klasa średnia. Wielu rdzennych warszawiaków - mówi nam Jan Śpiewak [WYWIAD], http://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,17014519,___Mieszkanicy_Miasteczka_Wilanow_to_na_pewno_nie_sa.html (dostęp: 07.02.2017).
- Dziewoński K., 1987, Strefa podmiejska – próba ujęcia teoretycznego, *Przegląd Geograficzny*, LIX, 1-2, 55-63
- Faracik R., 2007, Samorządy lokalne a rozwój turystyki w gminach strefy podmiejskiej Krakowa, *Prace Geograficzne*, 117, 29-41.
- Faracik R., 2006, Turystyka w strefie podmiejskiej Krakowa, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Fialová D., 2000b, Transformace druhého bydlení (v zázemí Prahy), KSGRR PřF UK, Praha (maszynopis rozprawy doktorskiej).
- Gutry-Korycka, M. (red.), 2005, Urban Sprawl. Warsaw Agglomeration case study, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Iwicki S., 2002, Przyrodnicze i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rekreacji w strefach podmiejskich dużych miast, [w:] Partnerstwo nauki i praktyki w turystyce, fakty, intencje, potrzeby rozwoju, *Zeszyty Naukowe*, nr 2, Wyższa Pomorska Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Bydgoszczy, 121–130.
- Kajdanek K., 2011, Pomiędzy miastem a wsią. Suburbanizacja na przykładzie osiedli podmiejskich Wrocławia, NOMOS, Kraków.
- Kajdanek K., 2012, Suburbanizacja po polsku, NOMOS, Kraków.
- Kowalczyk A., 1990a, Geograficzne uwarunkowania lokalizacji drugich domów w strefie podmiejskiej Warszawy, [w:] Problemy ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego na obszarach zurbanizowanych. Część II, SGGW AR, CBPB 04.10 „Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego”, 22, Warszawa, 116-121.
- Kowalczyk A., 1990b, Second homes and functional changes in the suburban zone of Warsaw, *Miscellanea Geographica*, 4, 197-204.
- Kowalczyk A., 1993, Modele lokalizacji wypoczynku podmiejskiego i próba ich zastosowania dla Warszawy, [w:] Jędrzejczyk D., Kusiński W. (red.), *Studia z historii i metodologii geografii ekonomicznej*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, 87-107.
- Król B., 1981, Funkcje, program oraz zasady kształtowania struktury przestrzennej rekreacji na obszarach podmiejskich, [w:] *Problemy zagospodarowania rekreacyjnego i uzdrowiskowego*, TUP, Warszawa, 32-63.

- Król B., 1985, Porównanie funkcjonalno-przestrzenne rozwiązań wypoczynku weekendowego w wybranych aglomeracjach Europy w latach siedemdziesiątych, *Problemy Turystyki*, 3, 83-103.
- Liszewski S., 1987a, Strefa podmiejska jako przedmiot badań geograficznych. Próba syntezy, *Przegląd Geograficzny*, LIX, 1-2, 65-79
- Liszewski S., 1987b, Geneza i rozwój osadnictwa wypoczynkowego w otoczeniu Łodzi, *Acta Universitatis Lodziensis*, Turyzm, 3, 33-54.
- Mantey D., 2016a, Rekreacja w strefie podmiejskiej na przykładzie podwarszawskiej gminy Piaseczno (raport z badań), *MAZOWSZE Studia Regionalne*, 18, 163-177.
- Mantey D., 2016b, Potencjalne konflikty przestrzenne w strefie podmiejskiej z perspektywy potrzeb mieszkańców na przykładzie podwarszawskiej gminy Lesznowola, *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(65), 115-138.
- Mantey D., 2016c, Podmiejskie tereny otwarte – oczekiwania mieszkańców a lokalne dokumenty planistyczne (przykład podwarszawskiej gminy Lesznowola), *Prace i Studia Geograficzne*, 61, 2, 51-70.
- Mantey D., 2011, Żywiłowość lokalizacji osiedli mieszkaniowych na terenach wiejskich obszaru metropolitalnego Warszawy, Uniwersytet Warszawski Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa.
- Markowski T., Marszał T., 2006. Metropolie, obszary metropolitarne, metropolizacja. KPZK PAN, Warszawa.
- Matczak A., 1987, Próba określenia funkcji wypoczynkowej osiedli podmiejskich na przykładzie Kolumny, *Acta Universitatis Lodziensis*, Turyzm, 3, 55-85.
- Pawlusiński R., 2005, Samorząd lokalny a rozwój turystyki. Przykład gmin Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.
- Ponizy L., 2010, Próba wyznaczenia kierunków zmian w zasobach terenów rekreacyjnych strefy podmiejskiej na przykładzie Gminy Kórnik, *Turyzm*, 20/2, 57-62.
- Solarek K., 2013, Struktura przestrzenna strefy podmiejskiej Warszawy: determinanty współczesnych przekształceń, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Sołtysik M., Cieplik J., Markiewicz-Patkowska J., Oleśniewicz P., 2016, Kierunki rozwoju turystyki na obszarach podmiejskich w ocenie jej organizatorów oraz uczestników (na przykładzie gmin dolnośląskich), *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 3(35), 173-183, <http://www.wzieu.pl/zn/ept/35/ept35.pdf> (dostęp: 07.02.2017).
- Straszewicz L., 1985, Strefa podmiejska. Pojęcia i definicje, *Acta Universitatis Lodziensis*, *Flia Geographica*, 5, 7-15.
- Strategia Rozwoju Miasta Stołecznego Warszawy do 2020 roku, 2005, Uchwała nr LXII/1789/2005 z 24-11-2005, https://www.um.warszawa.pl/sites/default/files/Strategia_Rozwoju_m.st._Warszawy_do_2020_r.pdf (dostęp: 07.02.2017).
- Strategia Rozwoju Obszaru Metropolitalnego Warszawy do roku 2030, 2015, Miasto Stołeczne Warszawa, Biuro Funduszy Europejskich i Rozwoju Gospodarczego, Warszawa, <http://omw.um.warszawa.pl/wp-content/uploads/2015/09/Strategia-Rozwoju-Obszaru-Metropolitalnego.pdf> (dostęp: 07.02.2017).
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego 2014-2020+, 2015, Załącznik do uchwały Nr 12 KS ZIT WOF z dnia 9 października 2015 r., http://omw.um.warszawa.pl/wp-content/uploads/2014/05/Strategia-ZIT-WOF-IV_2015_10_09.pdf (dostęp: 07.02.2017).

- Vedenin J.A., Panczuk S.I., Filippowicz L.S., Judina J.G., 1976, Formiowanie dacznych posiołkow i sadowych kooperatiwow na territorii moskowskoj aglomeracji, *Izwestia AN SSSR – Seria Geografia*, 3, 72-79.
- Wojciechowska J., 2009, *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Summary

One of the forms of recreation is physical recreation, which requires space of certain qualities or special facilities. Suburban areas, which are natural “extension” of cities, have a great potential as a space of recreation for city residents. Attractive natural areas in the outskirts of the city are one of the basic elements that strengthen functional relationships between the metropolis and its hinterland. Recreation in the open air, and hence weekend trips, were and still are a characteristic element of urban lifestyle. This article aims to answer the question about the role of Warsaw suburban zone as a space of recreation and weekend tourism for residents of two housing estates of Warsaw: Bródno and Miasteczko Wilanów. The study has shown that the potential for the development of tourism and recreation in the suburban area of Warsaw is not used sufficiently. Residents of both housing estates, despite the differences in the social structure and the lifestyle, visit suburban localities mostly in order to maintain relationships with family and friends living there. Recreation infrastructure and private club spaces do not provide sufficient encouragement to visit suburban zone for recreation and tourism purposes. For surveyed people suburban zone is poorly known space and perceived as a space of other than tourism and recreation functions. There is a lack of effective promotion of values of Warsaw suburbs. Such promotion would help to strengthen functional relationship in the whole city region.